

Kırsal Kesimin Gelir Durumunun ve Tasarruflarının Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma: İzmir İli Örneği

Seray SÖNMEZ

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0001-7252-7782>

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomi Bölümü, İzmir

M. Metin ARTUKOĞLU

Orcid no: <https://orcid.org/0000-0003-4800-5209>

Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomi Bölümü, İzmir

Makale Künyesi

Araştırma Makalesi /
Research Article

Sorumlu Yazar /
Corresponding Author
M. Metin ARTUKOĞLU
metin.artukoglu@ege.edu.tr

Geliş Tarihi / Received:
21.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted:
13.12.2022

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 28 Sayı: 2 Sayfa: 173-182
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 28 Issue: 2 Page: 173-182

DOI 10.24181/tarekoder.1177951
JEL Classification: Q12, Q13, P13

Özet

Amaç: Bu araştırmanın temel amacı, İzmir ilinde kırsal kesimin gelir durumunun ve tasarruflarının belirlenmesidir.

Tasarım/Metodoloji/Yaklaşım: Araştırma İzmir'in Kemalpaşa, Tire ve Kınık ilçelerindeki 126 tarımsal üretici ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki işletmeler tarımsal gelir gruplarına göre oluşturulan 3 grup altında (0-50.000 TL, 50.000-150.000 TL ve 150.000 TL üzeri) analiz edilmiştir. Üreticilerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ortaya konularak, gelir grupları arası farklılık olup olmadığı istatistiksel olarak test edilmiştir. Son beş yılda (2015-2019) tasarruf yapan ve yapmayan üreticiler belirlenerek, üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarruf yapma durumları arasında fark olup olmadığı istatistiksel olarak test edilmiştir. Analizlerin son aşamasında üreticilerin tasarruf yapma amaçlarının belirlenmesi ve üreticilerin tarımsal üretimde karşılaştıkları zorlukların ortaya konulması adına Best-Worst yönteminden faydalanılmıştır.

Bulgular: Araştırma sonuçlarına göre üreticilerin %52,4'ü tasarruf yapabiliyorken, %47,6'sı tasarruf yapamamaktadır. İşletmelerde gelir düzeyine bağlı olarak tasarruf yapma oranlarının da arttığı tespit edilmiştir. Üreticilerin tarımsal gelirleri üzerinde etkili olan en önemli faktör "ülkenin ekonomik durumu" olmuştur. Best-Worst yöntemi analiz sonuçlarına göre, üreticilerin tasarruf kararları almalarında en önemli kriter çocuklarının eğitimi ve geleceği olmuştur.

Özgünlük/Değer: Makroekonomik politikaların tasarrufları artırıcı yönde geliştirilmesi, özellikle gelir artırıcı, harcamaları kısıcı uygulamalar yanında tasarrufları değerlendirmede bireyleri teşvik edici uygulamalara gidilmesi önem taşımaktadır. Araştırmanın politika yapıcılara yardımcı olacak bulgular taşıdığı ifade edilebilir.

Anahtar kelimeler: Kırsal kesim, tasarruf, tarımsal gelir, İzmir

A Research to Determine The Income Status And Savings of Rural Areas: The Case Of İzmir Province

Abstract

Purpose: The main purpose of this research is to determine the income and savings of the rural areas in İzmir.

Design/Methodology/Approach: For this purpose, a face-to-face survey was conducted with 126 agricultural producers in Kemalpaşa, Tire and Kınık districts of İzmir. Agricultural enterprises within the scope of the research were analyzed under 3 groups (0-50.000 TL, 50.000-150.000 TL and over 150.000 TL) created according to agricultural income groups. Demographic and socio-economic characteristics of the producers were revealed and statistically analyzed whether there was a difference between income groups. By determining the producers who save and those who do not save in last five years (2015-2019), it is statistically tested whether there is a difference between the socio-economic characteristics of the producers and their saving status. In the last part of the analysis, the Best-Worst method was used in order to determine the saving purposes of the producers and to reveal the problems faced by the producers in agricultural production.

Findings: According to the results of the research, while 52.4% of the producers can save, 47.6% of them cannot. It has been determined that the rate of saving in agricultural enterprises increases depending on the income level. The most important factor affecting the agricultural incomes of the producers was the "economic situation of the country". According to the results of the Best-Worst method analysis, the most important criterion for producers to make savings decisions has been the education and future of their children.

Originality/Value: It is important to develop macroeconomic policies in a way to increase savings, especially to increase income, to cut expenditures and to incentivise individuals to utilise savings. It can be stated that the research has findings that will help policy makers.

Key words: Rural area, saving, agricultural income, İzmir

1.GİRİŞ

Bir ülkenin kalkınmasında ve gelişmişlik düzeyinin artmasında tarım sektörünün payı büyüktür. Tarım sektörü birçok sanayi koluna hammadde sağladığı gibi, insanların gıda ihtiyaçlarının karşılanması, ihracat, istihdam gibi birçok alanı etkileyerek milli gelir üzerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple tarım sektörünün milli gelirdeki payının artması, tarım kesiminde yapılacak olan yatırımlarla doğrudan ilişkilidir. Tarımsal yatırımlara finansman sağlayacak kaynaklar ise daha çok tasarruflardan sağlanmaktadır (Engindeniz vd., 2018).

Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) gelişimine bakıldığında 2010 yılında 1,17 trilyon TL olan GSYH 2015 yılında 2,35 trilyon TL, 2020 yılında 5,05 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan Türkiye'de tasarrufların gelişimi incelendiğinde, 2010 yılında 254,24 milyar TL olan tasarruflar, 2015 yılında 592,64 milyar TL, 2020 yılında ise 1,35 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de Tasarruflar/GSYH oranı 2010 yılında %21,8; 2015 yılında %25,2 ve 2020 yılında ise %26,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). Verilerden de görülmektedir ki Türkiye'nin tasarrufları GSYH gelişimine göre yetersiz kalmaktadır. Yurtiçi tasarruflar kamu ve özel kesim tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Kamu tasarrufları, kamu gelirlerinin harcanmayan kısmı olarak ifade edilirken, özel kesim tasarrufları ise, bir ülkedeki hanehalkı ve kamuya ait olmayan özel şirketlerin tasarruflarından oluşmaktadır (Zengin vd., 2018). Türkiye'nin hanehalkı tasarruf oranları 2010 yılında %9,7 iken, 2012-2017 dönemleri arasında artarak, 2017 yılında %15,4'e ulaşmıştır, 2020 yılında ise %10,9'a gerilemiştir (TÜİK, 2021).

Tarımda istenilen kalkınmanın sağlanabilmesi sektöre yapılacak toplam sermaye yatırımlarına bağlıdır. Yatırımlar için gerekli finansman ise tasarruflardan sağlanmaktadır. Literatürde konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılmış birçok çalışma bulunmakta olup, özellikle yurt içinde yapılan çalışmalarda konunun genel olarak ele alındığı görülmektedir. Örneğin, İpek ve Ayvaz Kızılgöl (2019), çalışmalarında TÜİK 'in yayınlamış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi 2002-2016 yıllarına ait veri setlerini kullanarak Türkiye'de hanehalkı tasarruflarını en çok etkileyen faktörleri; konut sayısı, konut sahipliği durumu, sahip olunan otomobil sayısı, konut ısıtma türü, hanehalkı büyüklüğü, hane reisinin yaşı, meslek sahibi olma durumu, sağlık sigortasının bulunma durumu, eğitim düzeyi ve eşin çalışma durumu şeklinde sıralamışlardır. Şengür ve Taban (2016), yine TÜİK verilerini kullanarak, on bin liranın üzerinde gelire sahip olmak, konut mülkiyeti sahipliği, hane reisinin eğitim durumunun yüksekliği, hanede çalışan kişi sayısı gibi faktörlerin tasarruflar üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı verilerle yapılan bir başka çalışmada ise, kırdaki yaşayan hanelerin kentte yaşayan hanelere göre tasarruf oranlarının daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır (Pektaş Erdem, 2017). Çolak ve Öztürkler (2012) tarafından 2010 yılı TÜİK Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti verileri kullanılarak yapılan çalışmada ise, yüksek gelirli haneler için gelirin tasarruf eğilimi üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu, düşük gelir düzeyindeki haneler için gelirin geçimlik düzeyde olması hanehalkı tasarruf eğilimini negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Kırsal kesim hanehalkı tasarruf eğilimleri, hanehalkı tasarruflarına etki eden faktörler üzerine yapılan çalışmaların ise daha çok yurt dışında yapıldığı görülmektedir. Nijerya'da yapılan bir çalışmada, çiftlik büyüklüğünün, krediye erişim düzeyinin, istihdam durumunun, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinin, yatırım türlerinin ve tarımda doğa koşullarına bağlı oluşan risklerin küçük ölçekli çiftçilerin gelir düzeyi üzerinde ana belirleyici faktörler olduğu sonucuna varılmıştır (Odoh et al., 2020). Pakistan'da yapılan bir çalışmada ise, tasarruf davranışının temel belirleyicisinin hanehalkı geliri ve hanehalkı reisinin yaşı olduğu, kırsal alanda tasarruf eğiliminin, kentsel alana kıyasla daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır (Nadeem et al., 2021). Gana'da yapılan bir çalışmada ise, tasarruf ve gelir değişkenleri arasında doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı ifade edilerek, kırsal kesimde yaşayanlar için daimi gelir kaynaklarının olmaması nedeniyle, doğa koşullarına karşı daha fazla tasarruf sağlamak için gelirlerinden daha az tüketme eğiliminde oldukları sonucuna varılmıştır (Aidoo Mensah, 2019). Etiyopya'da kırsal hanehalkına yönelik çalışmada ise, kırsal hanehalkının tasarruf etme nedenlerinin ardında, beklenmedik durumlara karşı kendini güvende hissetme, yüksek faiz oranı, daha iyi bir yaşam planlanması ve yeni bir iş kurma gibi nedenlerin olduğu, buna karşın, gelir yetersizliği, resmi finans kurumlarının yetersizliği, farkındalık eksikliği ve düşük faiz oranları tasarrufu caydırıcı nedenler olarak tespit edilmiştir (Gonosu et al., 2020).

Konu ile ilgili çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de kırsal kesimin tasarrufları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesiyle ilgili çalışmalara rastlanmadığı, bu konuda çalışmaların daha çok yurt dışında yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı; İzmir ilinde kırsal kesimin gelir durumu ve tasarruflarının örnek olay yaklaşımı ile belirlemek ve özellikle tarımsal işletme bazındaki etkilerini tespit etmektir. Bu noktadan hareketle araştırmanın literatüre katkı sağlaması, Türkiye'de ve özellikle İzmir'de kırsal kesimin gelir düzeyinin, tasarruf durumunun ve tasarruflara etki eden öncelikli faktörleri yansıtması ve mevcut boşluğun doldurulması açısından önemli olduğu belirtilebilir.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

2.1.Materyal

Araştırmanın temel verileri, İzmir'in Kemalpaşa, Tire ve Kınık ilçelerindeki tarım işletmelerinden elde edilmiş verilerden oluşmaktadır. Diğer veriler ise, konuyla ilgili olarak yapılmış araştırmalar, makaleler, tezler, raporlar ve kitaplardan oluşmaktadır.

2.2.Yöntem

Araştırmanın yürütüldüğü İzmir ili Türkiye'nin önemli tarımsal üretim alanlarından birisidir. 2019 yılı verilerine göre, İzmir Türkiye tarımsal üretim değerinin ise %3,8'ini sağlamaktadır (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019).

Araştırma amacına uygun olarak ilçe seçiminde merkez ilçeler ile tarımsal gelirin düşük, turizmin ön planda olduğu Çeşme, Karaburun, Foça ilçeleri kapsam dışında bırakılarak, İzmir'in 30 ilçesi içerisinde, ilçelerin tarımsal üretim değeri ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak, en yüksek, orta ve en düşük üretim değerine sahip 3 ilçe belirlenmiştir (DPT, 2004; İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018). Tarımsal üretim değeri içinde %20,4 payla en yüksek üretim değerine sahip ilçe olarak Kemalpaşa ilçesi, %1,2 payla en düşük üretim değerine sahip olan ilçelerden Kınık ilçesi ile sıralamada %6,6 payla ortalamada yer alan ilçeler içerisinde Tire ilçesi belirlenmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Araştırma kapsamında ilçelerin tarımsal üretim değerleri ve üretici sayılarının İzmir ili içindeki payları

Table 1. Within the scope of the research, the agricultural production values of the districts and the shares of the number of producers within the province of İzmir

İlçeler	Toplam Tarımsal Üretim Değeri (TL)	TÜD İçindeki Pay (%)	Üretici Sayısı	Üretici Sayısı Oranı (%)
Kemalpaşa	3.871.686.082	20,4	2350	4,6
Tire	1.258.450.272	6,6	5240	10,3
Kınık	231.045.425	1,2	1747	3,4
İzmir Toplam	18.936.591.462	100	51005	100

Kaynak: İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Kayıtları, 2018.

Ana kitleyi saptamak amacıyla bu ilçelerdeki üretici sayıları İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) kayıtlarından temin edilmiştir. Görüşülecek üretici sayısı, oransal örnek hacmi formülüne göre belirlenmiştir (Newbold, 1995). Bu formülün daha önce yapılan birçok araştırmada kullanıldığı görülmektedir (Engindeniz vd., 2017; Kınıklı ve Yercan, 2017; Örmeci Kart vd., 2022; Özdemir vd., 2022).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{px^2} + p(1-p)}$$

n= Örnek hacmi

N= Toplam üretici sayısı (51005)

p: Örneğe girecek üreticilerin oranı (Maksimum örnek hacmine ulaşmak için p=0.50 alınmıştır.)

σ_{px^2} = Oranın varyansı (%95 güven aralığı ve %9 hata payı)

Hesaplama sonucunda 119 üretici sayısı belirlenmekle beraber, örnek hacminin daha iyi dağılımını sağlamak amacıyla 126 üretici ile görüşülmüştür. Anketler Ege Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Yayın Etiği Kurulu tarafından 31.10.2019 tarihli 10/03 sayılı toplantısında oy birliği ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Araştırmanın yürütüleceği mahalleler ilgili ilçelerin Tarım ve Orman Müdürlüklerinde çalışan uzmanların görüşü alınarak, her ilçeden tarımsal üretim değerine göre yine en yüksek, orta ve en düşük üretim değerine göre 3 mahalle olmak üzere toplamda 9 mahalle seçilmiştir. Kemalpaşa ilçesi için en yüksek, orta ve en düşük üretim değerine sahip mahalleler sırasıyla Ören, Dereköy ve Yenikurudere, Tire ilçesi için sırasıyla Yeniçiftlik, Eskioba ve Kürdüllü, Kınık ilçesi için ise sırasıyla Poyracık, Dündarlı ve Değirmenciel mahalleleri belirlenmiştir. Görüşülen üreticiler ise, mahalle muhtarlarının da görüşü alınarak her mahalleden 14 üretici olmak üzere yine yüksek, orta ve düşük üretim değerine göre tespit edilen üreticilerle anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizine başlanmadan önce işletmeler yıllık tarımsal gelir büyüklüklerine göre düşük, orta ve yüksek gelirli olmak üzere 3 gelir grubuna göre gruplandırılmıştır. Bu sınıflamada hareket noktası, hanehalkı tüketim ve tasarruf çalışmalarında bu yöntemin kullanım yaygınlığı yanında (Kesbiç ve Tandoğan, 2016; Pehlivanoğlu ve Narman, 2018; Uluyol,2019), saha gözlemlerimiz, her yıl yoksulluk çalışmalarında kullanılan açlık ve yoksulluk sınırı olmuştur. BİSAM Açlık ve Yoksulluk Sınırı Aralık 2019 Dönem Raporu'na göre 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 2178 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 7532 TL olarak saptanmıştır (BİSAM, 2020). Aynı şekilde TÜRK-İŞ Açlık ve Yoksulluk araştırmasında da 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 2103 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 6850 TL olarak saptanmıştır (TÜRK-İŞ, 2019).

Bu verilerden de yararlanarak, aylık açlık ve yoksulluk sınırının ortalaması (2178+7532+ 2103+ 6850=18 663/4=4665.75) alınarak düşük gelirli grubun yıllık tarımsal geliri (4665.75X 12=55989) bulunmuş, bu rakamın saha gözlemleri de dikkate alınarak 50.000 TL olarak alınması uygun görülmüştür (Çizelge 2).

Çizelge 2. Üreticilerin ilçelere göre dağılımı
Table 2. Distribution of producers by districts

Gelir Grupları	Gelir Büyüklüğü (TL/İşl.)	Görüşülen Üretici Sayısı			
		Kınık	Tire	Kemalpaşa	Toplam
1.Grup (Düşük)	0-50.000	15	16	22	53
2.Grup (Orta)	50.000-150.000	12	12	10	34
3.Grup (Yüksek)	150.000+	15	14	10	39
Toplam		42	42	42	126

Çalışmada işletmeler gelir durumları ve tasarruf yapıp yapmama durumlarına göre iki açıdan ele alınmıştır. Gelir durumlarına göre işletmeler, 1. Grup işletmeler düşük gelirli (0-50.000 TL), 2. Grup işletmeler orta gelirli (50.000-150.000 TL) ve 3. Grup işletmeler yüksek gelirli (150.000+ TL) olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır (Bkz. Çizelge 2.2). Tasarruf durumlarına göre bir değerlendirme yapmak amacıyla, üreticiler son 5 yılda tasarruf yapanlar ve yapmayanlar olarak iki grupta incelenmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler ile belirlenen gruplar arasında karşılaştırma yapılarak, gruplar arasında farklılık olup olmadığı parametrik ve parametrik olmayan hipotez testleri ile istatistiksel açıdan analiz edilmiştir. Değişkenlerin normal dağılışa uygunluğu Kolmogorov-Smirnov ile Shapiro Wilk testleri kullanılarak belirlendikten sonra, normal dağılış göstermeyen değişkenler için işletme gelir grupları arasındaki karşılaştırmada Kruskal Wallis testi, tasarruf yapan ve yapmayan gruplar arasındaki karşılaştırmada, normal dağılış gösteren değişkenler için t testi, normal dağılış göstermeyen değişkenler için ise Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Kesikli değişkenler için gruplar arası farklılık olup olmadığı Ki- kare analizi ile belirlenmiştir.

Araştırmada, üreticilerin tasarruf eğilimlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak likert ölçekli sorulardan faydalanılmıştır. Araştırmada bitkisel üretim ve hayvansal üretim değerleri, üretim miktarları ile ürünlerin birim fiyatlarının çarpılmasıyla elde edilmiştir. Net tarımsal gelirin hesaplanmasında brüt üretim değerinden toplam masraflar çıkarılmıştır. Birim ürün maliyeti, bir dekar yapılan toplam üretim masrafları bir dekaradan elde edilen verime bölünerek hesaplanmıştır.

Araştırmada üreticilerin tasarruf amaçlarının belirlenmesi Best- Worst Yaklaşımı (max-dif scaling) ile incelenmiştir. Ayrıca bu yaklaşım üreticilerin tarımsal üretimde karşılaştıkları sorunların belirlenmesinde de kullanılmıştır. Best-Worst yöntemi, ilk defa 1980'li yıllarda, Jordan Louviere tarafından geliştirilen bir ayrık seçim modelidir (Louviere, J et al., 2012; Azak vd., 2016). Bu yöntemde katılımcılara, anket çalışmasında, en önemli ve en önemsiz, en çok ve en az, en yakın ve en uzak koşulların sorulmasıyla, alınan cevaplar, Best Worst yöntemiyle analiz edilmektedir. Bu yöntem ile katılımcıların uçlardaki ifadeler arasındaki farkları orta halli olanlardan daha iyi ayırması nedeniyle önyargılar için fırsat yaratılmamış olmaktadır (Azak vd., 2016). Literatürde yapılan bir çok çalışmada tercih edilen yöntemler arasında yer almaktadır (Adanacioğlu vd.,2019; Kaya vd., 2019; Barlas vd., 2019; Değer vd., 2020; Özdemir vd., 2022).

3.ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Üreticilere İlişkin Bilgiler

Araştırma alanında görüşülen üreticilerin 122'si erkek, 4'ü kadın üreticidir. Bu üreticilerin ortalama yaşı 50 civarında olup, ortalama eğitim yılı 7,3 yıl ve ortalama tarımsal üretim deneyimi 33,1 yıldır. Üreticilerin %78,6'sı Ziraat Odasına üyedir. Üreticilerden bir kooperatif veya birliğe üye olanların oranı %45,2'dir Hanehalkının genel durumu incelendiğinde, hanede yaşayan kişi sayısı 1 ila 10 arasında olduğu gözlenmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü yaklaşık 4 kişidir.

3.2. İşletmelere İlişkin Bilgileri

Bu bölümde gelirini tarım işletmelerinde ücretli çalışarak ve arazisini kiraya vererek elde eden 1.gruptaki iki işletme dışında kalan 124 işletmeden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. İşletmelerin %64,6'sı gibi büyük bir oranı sadece bitkisel üretim faaliyetinde bulunmaktadır. Sadece hayvansal üretim faaliyetlerine yer veren işletme sayısı %5,6 gibi oldukça düşük bir oranda kalmakta iken, her iki üretim faaliyetlerine yer veren işletme sayısının oranı ise %29,8'dir. İşletmelerde ortalama arazi genişliği 68,6 dekar olup, arazi tasarruf şekillerine bakıldığında %74,3'ünün mülk ve %25,7 ile kiracılık ile işlenen arazi olduğu görülmektedir. İşletmelerde toplam 8092,8 dekarlık tarım alanının %52,79'unu tarla, %35,37'sini sebze, %6,87'sini meyve ve %4,97'sini zeytin bağ alanları oluşturmaktadır. İşletmelerde genel olarak işletme başına toplam tarımsal üretim değeri 398.509,3 TL/İşl. olarak bulunmuştur (Çizelge3). Toplam tarımsal üretim değerinin %53,2'sini bitkisel üretim, %46,8'ini ise hayvansal üretim oluşturmaktadır.

Çizelge 3. İşletmelerde tarımsal üretim değeri ve üretim masrafları*
Table 3. Agricultural production value and production costs in farms*

	1. Grup	2. Grup	3. Grup	Genel
Toplam Üretim Değeri (TL/İşl)	127.774,3	283.094,6	768.300,0	398.509,3
Toplam Üretim Masrafları (TL/İşl)	85.770,1	179.800,6	458.631,1	243.860,7
Toplam Üretim Maliyetlerinin Toplam Üretim Değeri İçindeki Payı (%)	67,1	63,5	59,7	61,2

*Veri temin edilen işletmeler ortalamasıdır.

3.3.Hane halkının Gelir Düzeyi ve Tasarruf Durumu

İncelenen işletmelerin %36,5'inin hane halkı gelirleri sadece tarımsal faaliyetlerden sağlanırken, %62,7'sinin hane halkı geliri hem tarımsal hem de tarım dışı faaliyetlerden sağlanmaktadır. İşletmelerin işletme grupları itibariyle ortalama aylık gelir düzeyleri incelendiğinde, 1.grup işletmelerin ortalama aylık hane halkı gelir düzeylerinin 3.713,8 TL/İşl., 2.grup işletmelerin 8.684,9 TL/İşl. ve 3.grup işletmelerin 21.995,3 TL/İşl. olduğu görülmektedir (Çizelge 4). BİSAM'ın açlık ve yoksulluk sınırı araştırmasının Aralık 2019 dönem raporuna göre, açlık sınırı 2.178 TL, yoksulluk sınırı 7.532 TL olarak belirlenmiştir. Bu durumda, hane halkı geliri bakımından 1.grup işletmelerin yoksulluk sınırı altında kaldığı görülmektedir. Üreticilere son 5 yılda hiç tasarrufunuz oldu mu diye sorulmuş, üreticilerin %52,4'ü tasarruflarının olduğunu belirtirken, %47,6'sı tasarruflarının olmadığını belirtmiştir.

Çizelge 4. İşletmelerde hane halkının tarım ve tarım dışı geliri
Table 4. Agricultural and non-agricultural income of households in farms

	1. Grup	2. Grup	3. Grup	Genel	P Değeri
Ortalama Tarımsal Gelir (TL/Ay)	2.020,0	6.706,5	20.309,0	8.945,6	0,000*
Tarımsal Gelirin Toplam Hane halkı Geliri İçindeki Payı (%)	53,4	77,2	92,3	83,5	
Ortalama Tarım Dışı Gelir (TL/Ay)	1.693,8	1.978,4	1.686,3	1.768,3	0,268
Tarım Dışı Gelirin Toplam Hane halkı Geliri İçindeki Payı (%)	46,6	22,8	7,7	16,5	
Toplam Hane halkı Geliri (TL/Ay)	3.713,8	8.684,9	21.995,3	10.713,9	0,000*

* $p < 0,05$ anlamlı

Araştırmanın yapıldığı 2019 yılı için işletmelerde hane halkının yıllık tasarruf miktarı 48.181,8 TL'dir (Çizelge 5).

Çizelge 5. İşletmelerde hane halkının tasarruf miktarı (TL/Yıl) (Cari Fiyatlarla)
Table 5. Household savings in farms (TL/Year) (Current Prices)

İşletme Grupları	Ortalama Yıllık Tasarruf Miktarı (TL/Yıl)	P Değeri
1. Grup	6.000,0	
2. Grup	24.473,7	
3. Grup	73.108,1	0,000*
Genel	48.181,8	

* $p < 0,05$ anlamlı

Üreticilerin tasarruf kararlarına etki eden en önemli ve en önemsiz kriterleri belirlemek amacıyla Best-Worst analizi sonuçları Çizelge 6'de görülmektedir. Çizelge 6'daki (B) değişkeni tasarruf kararlarında etkili olan en önemli kriter olarak tercih ettiğini belirten üretici sayısını, (W) değişkeni ise en önemsiz kriter olarak tercih ettiğini ifade eden üretici sayısını göstermektedir. Çizelge 6'daki ortalama değerler, B-W/ toplam üretici sayısı formülüne göre hesaplanmıştır. Ortalama B-W değerlerine göre, en büyük pozitif değere sahip değişkenin üreticiler için tasarruf kararı almada en önemli etken olarak dikkate aldıkları kriteri, en küçük negatif değere sahip olan değişkenin ise üreticiler için tasarruf kararı almada en önemsiz etken olarak tercih ettikleri kriteri belirtmektedir. "0" değeri ise orta derecede önemli olan bir değişkeni ifade etmektedir. Bu durumda analiz sonuçları değerlendirildiğinde, üreticilerin tasarruf kararları almalarında en önemli kriterin çocuklarının eğitim ve geleceği olduğu, en önemsiz olarak tercih ettiği kriterin ise, faiz geliri elde etmek olduğu tespit edilmiştir. Gelir gruplarına göre bir değerlendirme yapıldığında, her üç gelir grubu için de en önemli kriterin çocukların eğitim ve geleceği olduğu, en önemsiz kriterin ise faiz geliri elde etmek olduğu belirlenmiştir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Üreticilerin tasarruf yapma kararlarında dikkate aldığı kriterler**Table 6.** Criteria that agricultural producers consider in their decision to save

Üreticilerin tasarruf yapma kararlarında dikkate aldığı kriterler	En çok (B)	En az (W)	1.Grup	2.Grup	3.Grup	Genel
			(Ort.)	(Ort.)	(Ort.)	(Ort.)
1. Gelecekte beklenmedik durumlar için	29	1	0,53	0,82	0,72	0,22
2. Çocuklarının eğitimi ve geleceği için	68	4	1,21	1,88	1,64	0,51
3. Emekliliğim için	0	11	-0,21	-0,32	-0,28	-0,09
4. Faiz geliri elde etmek için	0	105	-1,98	-3,09	-2,69	-0,83
5. Tarla/arazi satın almak için	7	1	0,11	0,18	0,15	0,05
6. İşletme alet/ekipman almak için	2	1	0,02	0,03	0,03	0,01
7. Ev, dükkan, araba vs. tarım dışı yatırım yapmak için	4	2	0,04	0,06	0,05	0,02
8. Daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak için	16	1	0,28	0,44	0,38	0,12

3.4. İşletmelerin yatırım ve benzerlerine ilişkin bilgiler

Üreticilerin bir ölçüde tasarruflarını da kattıkları yatırımları incelendiğinde, genel olarak üreticilerin en çok traktör, alet-ekipman yatırımı (%27,3) yaptıkları gözlenmektedir. Tarla/arazi alımı (%24,8) ve ev alımı (%20,7) üreticilerin tercih ettiği diğer önemli yatırım/yatırım benzeri türleridir. Altın/döviz (%1,6) yatırımı işletmecilerin çok nadir tercih ettiği yatırım türlerinden olmuştur (Çizelge 7).

Çizelge 7. Üreticilerin yatırım/yatırım benzeri türleri**Table 7.** Kinds of producers' investments/quasi-investments

	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Genel	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarla/arazi	1	6,2	6	20,0	23	30,7	30	24,8
Hayvan	4	25,0	3	10,0	4	5,3	11	9,1
Bina	1	6,2	1	3,3	4	5,3	6	4,9
Traktör vs. alet-ekipman	4	25,0	9	30,0	20	26,7	33	27,3
Ev	4	25,0	8	26,7	13	17,3	25	20,7
Araba	2	12,5	3	10,0	9	12,0	14	11,6
Altın/Döviz	-	-	-	-	2	2,7	2	1,6
	16*	100	30*	100	75*	100	121*	100

* Üreticilerin birden fazla yatırım türüne yatırım yapmalarından dolayı işletmecisi sayısı fazla gösterilmiştir.

3.5. Üreticilerin tasarruflarını Üretici ve İşletmelerin Bazı Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi

3.5.1. Üreticilerin sosyo-demografik özelliklerinin tasarruflarla ilişkisi

Bu bölümde üreticilere ilişkin genel bilgiler ele alınarak, tasarruf yapan ve tasarruf yapmayan üreticilerin yaş, eğitim durumları, hanehalkı büyüklüğü, kooperatif veya birliğe üyelik durumları analiz edilmiştir. Normal dağılım göstermeyen yaş, eğitim durumu ve hanehalkı büyüklüğü verileri için tasarruf yapan ile yapmayan arasında bir fark olup olmadığı Mann -Whitney U testi yapılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, yaş ve hanehalkı büyüklüğü verileri ile tasarruf yapan ve yapmayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmazken, eğitim verileri ile tasarruf yapanlar ve yapmayanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. (Çizelge 8). Buna göre, eğitim durumu için tablodan ortalamalara bakıldığında tasarruf yapan üreticilerin ortalama eğitim düzeyi 8 yıl iken, tasarruf yapmayanların eğitim düzeyi ortalama 6 yıldır.

Çizelge 8. Tasarruf yapma durumlarına göre üreticilerin sosyo-demografik özellikleri**Table 8.** Socio-demographic characteristics of producers according to their saving status

Demografik Özellikler	Tasarruf Yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		P Değeri
	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	
Yaş	49	15	53	15	50,96	14,74	0,059
Eğitim Durumu	8	4	6	3	7,29	3,47	0,001*
Hanehalkı Büyüklüğü	4	2	4	2	4	1,74	0,076

* $p < 0,05$ anlamlı

Khi-kare bağımsızlık testi sonuçlarına göre, üreticilerin kooperatif veya birlik üyelik durumları ile tasarruf durumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki vardır. Tasarruf yapan üreticilerin %60,6'sı bir kooperatife veya birliğe üye iken, tasarruf yapmayan üreticilerin %28,3'ü kooperatif veya birliğe üyedir (Çizelge 9).

Çizelge 9. Tasarruf yapma durumlarına göre üreticilerin kooperatif veya birlik üyelik durumu**Table 9.** The cooperative or union membership status of the producers according to their saving status

Üyelik Durumu	Tasarruf Yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		P Değeri
	Evet (n=66)	Yüzde (%)	Hayır (n=60)	Yüzde (%)	Toplam (n=126)	Yüzde	
Evet	40	60,6	17	28,3	57	45,2	0,000*
Hayır	26	39,4	43	71,7	69	54,8	
Toplam	66	100	60	100	126	100	

* $p < 0,05$ anlamlı

3.5.2. İşletmelerin arazi varlığına ilişkin özelliklerin tasarruflarla ilişkisi

İşlenen arazi büyüklüğü, mülk arazi ve sulanan arazi varlığı ile üreticilerin tasarruf yapma durumları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. Tasarruf yapan kesimin işlenen arazi büyüklüğü tasarruf yapmayan kesimden daha fazladır. Aynı şekilde, tasarruf yapan kesimin mülk arazi ve sulanan arazi büyüklüğünün daha fazla olduğu görülmektedir. Tasarruf yapan ve yapmayan işletmeler arasında kira ile işlenen arazi genişlikleri ve sulanmayan arazi genişlikleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Çizelge 10).

Çizelge 10. Tasarruf yapma durumuna göre işletmelerin arazi varlığı**Table 10.** Land assets of farms according to their saving status

	Tasarruf Yapma Durumu						P Değeri
	Tasarruf yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		
	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	
İşlenen Arazi (da)	96,6	104,2	35,5	42,2	68,6	87,2	0,000*
Mülk Arazi (da)	72,6	84,2	25,4	35,7	50,9	70,4	0,000*
Kiralanan Arazi (da)	24	60	10	27	17,6	47,9	0,164
Sulanan Arazi (da)	92,5	107,1	30,8	44,3	64,2	89,5	0,000*
Sulanamayan Arazi (da)	4,2	9,4	4,7	8,4	4,4	8,9	0,137

* $p < 0,05$ anlamlı

3.5.3 İşletmelerin hayvan varlığına ilişkin özelliklerinin tasarruflarla ilişkisi

Büyükbaş hayvan sayısı verileri normal dağılım göstermediğinden tasarruf yapma durumu ile üreticilerin sahip olduğu büyükbaş hayvan sayısı arasında bir ilişki olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiş. Analiz sonuçlarına göre, büyükbaş hayvan sayısı ile tasarruf yapma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, normal dağılım gösteren küçükbaş hayvan sayısı verileri ile tasarruf yapma durumu arasındaki ilişki bağımsız örnek t- test ile analiz edilmiş ve anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Çizelge 11).

Çizelge 11. Tasarruf yapma durumuna göre işletmelerin hayvan varlığı**Table 11.** Animal existence of farms according to their saving status

	Tasarruf Yapma Durumu						P Değeri
	Tasarruf yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		
	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	
Büyükbaş Hayvan Sayısı	46	44	19,8	19,3	35,1	37,8	0,005*
Küçükbaş Hayvan Sayısı	37,8	13	28,1	36	32,2	28,2	0,583

* $p < 0,05$ anlamlı

3.5.4. Üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanma durumunun tasarruflarla ilişkisi

Khi-kare bağımsızlık testi ile tarımsal desteklerden faydalanma durumu açısından tasarruf yapan ve yapmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Tasarruf yapanların %75,8'i tarımsal desteklerden faydalanyorken, tasarruf yapmayanların %51,7'si tarımsal desteklerden faydalanmaktadır (Çizelge 12).

Çizelge 12. Tasarruf yapma durumuna göre üreticilerin tarımsal desteklerden yararlanma durumu**Table 12.** The status of producers benefiting from agricultural supports according to their saving status

Tarımsal desteklerden faydalanma durumu	Tasarruf Yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		P Değeri
	Evet (n=66)	Yüzde (%)	Hayır (n=58)	Yüzde (%)	Toplam (124)	Yüzde (%)	
Desteklerden faydalanan	50	75,8	30	51,7	80	64,5	0,005*
Desteklerden faydalanmayan	16	24,2	28	48,3	44	35,5	
Toplam	66	100	58	100	124	100	

* $p < 0,05$ anlamlı

3.5.5. Üreticilerin ekonomik durumunun tasarruflarla ilişkisi

Bu bölümde üreticilerin tarımsal ve tarım dışı gelirlerinin tasarruf yapma durumları ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Gelirin tasarruf yapmada belirleyici faktörlerden biri olduğu ortaya konulmuştur. Normal dağılım göstermeyen yıllık net tarımsal, tarım dışı ve toplam hanehalkı verileri için Mann-Whitney U testi kullanılarak tasarruf yapanlar ve yapmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Tasarruf yapanların ortalama yıllık net hane halkı gelirlerinin tasarruf yapmayanların ortalama yıllık net hane halkı gelirinin yaklaşık 3,5 katı kadar olduğu dikkat çekmektedir. Aynı şekilde tasarruf yapanların yıllık tarımsal gelirlerinin tasarruf yapmayanların yıllık tarımsal gelirlerinin yaklaşık 4 katı kadar olduğu görülmektedir (Çizelge 13).

Çizelge 13. Tasarruf yapma durumuna göre üreticilerin gelir durumu
Table 13. Income status of producers according to saving status

Gelir	Tasarruf Yapma Durumu						P Değeri
	Tasarruf yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		
	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	Ort.	Std. Sapma	
Net Tarımsal Gelir (yıllık)	165244,4	118252,2	43661,3	42190,4	107347,7	108758,3	0,000*
Net Tarımdışı gelir (yıllık)	28815,1	32165,5	12864,7	13006,7	21219,7	26111,6	0,000*
Net hanehalkı geliri (yıllık)	194059,5	113055,8	56525,9	43907,6	128567,3	110960,7	0,000*

* $p < 0,05$ anlamlı

3.5.6. Üreticilerin yatırım yapma durumunun tasarruflarla ilişkisi

Bu bölümde üreticilerin son 5 yılda yatırım yapma durumu, gayrimenkul yatırımlarının bulunması ve gelecek yıllarda yatırım yapma düşüncesi ve yaklaşımları ele alınarak tasarruf yapan ve yapmayan üreticilerle arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

Genel olarak incelendiğinde üreticilerin %56,3'ünün son 5 yılda yatırım yaptığı %43,7'sinin ise son 5 yılda yatırımının bulunmadığı görülmektedir. Khi-kare analizi uygulanarak, üreticilerin son 5 yılda yatırım yapma durumları ele alındığında istatistiksel olarak tasarruf yapan ve yapmayan üreticiler arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi, tasarruf yapanların %95,5'i gibi büyük bir oranının son 5 yılda yatırımı bulunuyorken, tasarruf yapmayanların ise yalnızca %13,3'ünün yatırımı bulunmaktadır (Çizelge 14).

Çizelge 14. Tasarruf yapma durumuna göre üreticilerin yatırım yapma durumu
Table 14. Investing status of producers according to saving status

Son 5 yılda yatırım yapma durumu	Tasarruf Yapan		Tasarruf Yapmayan		Genel		P Değeri
	Evet (n=66)	Yüzde	Hayır (n=60)	Yüzde	Toplam (n=126)	Yüzde	
Evet	63	95,5	8	13,3	71	56,3	0,000*
Hayır	3	4,5	52	86,7	55	43,7	
Toplam	66	100	60	100	126	100	

* $p < 0,05$ anlamlı

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak yapılan bu çalışma da göstermektedir ki, tarımsal kesimde tasarruf miktarı oldukça düşüktür. Tasarrufların yatırımların ana kaynağı olduğu gerçeğinden hareketle, kırsal kesimin gelişiminde tasarrufları arttırmanın önemi büyüktür.

Kırsal kesimde tasarrufları arttırmak sektörel yaklaşımlar yanında makro politik yaklaşımlarla da yakından ilgilidir. Ulusal tasarrufları arttırmak arzu edilen bir durumdur, ancak artırılması kolay değildir. Ülkelerin ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısına göre değişiklik göstermektedir. Tasarruf artışına neden olan en önemli iki belirleyici gelir ve faiz oranlarıdır. Bunlardan başka tasarruf artışına birçok faktör yol açmaktadır: Bunlar Cooper'a (2008) göre ülkenin siyasal ve ekonomik şartlarındaki belirsizlikler, gelir artışları, faiz oranında meydana gelen değişimler, tüketici kredilerinde etkin olmayan düzenlemeler, firma yönetimlerinin şirket kazançlarını dağıtma yerine özsermaye olarak şirkette bırakması, geçmişten gelen korkular (ekonomik krizler vb.), nüfusta meydana gelen çarpıcı değişiklikler, yatırımcıların kendi ülkelerine bağlılıklarının azalması sayılabilir (Sancak ve Demirci, 2012). Abdioğlu ve Berber (2007) tarafından yapılan ekonometrik çalışmada Türkiye'de 1970-2005 döneminde yurtiçi tasarruf ve belirleyicilerinin ne olduğu araştırılmış ve çalışma toplu olarak değerlendirildiğinde yurt içi tasarrufların en önemli belirleyicilerinin; büyüme, gelir, bağımlılık oranı ve reel faiz oranı olduğu görülmüştür (Sancak ve Demirci, 2012). Dolayısı ile makro ekonomik politikaların tasarrufları arttırıcı yönde geliştirilmesi, özellikle gelir arttırıcı, harcamaları kısıcı uygulamalar yanında tasarrufları değerlendirmede bireyleri teşvik edici uygulamalara gidilmesi önem taşımaktadır.

Araştırma göstermektedir ki, üreticiler beklenmedik durumlar için kendilerini ekonomik olarak güvende hissetmek için az da olsa tasarruflarda bulunmaktadırlar. Aynı şekilde gelecekte yapılması muhtemel harcamalar ve yatırımlar için üreticilerin tasarruf yapmanın gerekli olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Son yıllarda enflasyon oranının yüksek seyretmesi, üreticinin ürettiği tarımsal ürünlerin fiyatlarının diğer ürünlerin fiyatlarının gerisinde kalmasının tasarruflarını engellediği ifade edilmektedir. Bu kapsamda üreticinin tasarruf etmesinde etkili olan en önemli faktörün ürün fiyatları olduğu görülmektedir. Tarımsal girdi fiyatlarının(özellikle ithalata dayalı olmaları nedeni ile) tarımsal ürün fiyatlarından daha yüksek oranlarda artması üreticinin gelirinde azalmaya, dolayısı ile tasarruf yapmasını olumsuz etkilemektedir. Araştırma sonuçları, işletme büyüklüğü fazla olan, üretim deseni iyi, tarımsal desteklerden daha çok yararlanan üreticilerin daha çok tasarruf ettikleri göstermektedir. Dolayısı ile geliştirilecek politikaların bu grup dışındakileri de tasarruf yapmaya özendirerek şekilde geliştirilmesi de önemlidir. Üreticilerin ürünlerine daha etkin pazarlama uygulamaları ve örgütlenmeler ile yüksek gelir elde etmesi ve desteklemelerden daha çok yararlanarak gelirlerinin artması, girdi fiyatların düşük olması, ülkede yaşanan ekonomik belirsizliklerin azalması ve ekonomik istikrar ile tasarruflarına yüksek getiri elde etmesi durumunda tasarruf yapma dolayısı ile tarımsal alana yatırım yapma isteğini artıracığı görülmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyan Özeti

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını ve intihal yapmadıklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Ek Bilgi: Bu çalışma birinci yazarın Yüksek Lisans tezinin bir bölümünden elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Z. ve Berber, M., (2007). *Türkiye'de yurtiçi tasarruf ve belirleyicileri*, In *The Second Business and Economy International Workshop*, 28(29):228-242 s.
- Adanacioğlu, H., Kınıklı, F., Özer, G., Yılmaz, C., (2019). *Komisyonduların Hal Kayıt Sisteminin etkinliği hakkındaki görüşleri: İzmir ili yaş sebze ve meyve toptancı hali örneği*. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(3): 335-341.
- Aidoo-Mensah, D., (2019), *Determinants of rural household savings behaviour: The case of tomato farmers in Ghana*. *Review of Agricultural and Applied Economics (RAAE)*, 22(2):55-70 p.
- Ayvaz Kızılgöl, Ö. ve İpek, E., (2019). *Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Davranışının Analizi*. *İzmir İktisat Dergisi*, 34 (3): 331-344 s.
- Azak, Ş., Miran, B., Günden, C., Atış, E., Sasalı, E. Ve Şimşek, B., (2016). *Alternatif Üretim Teknikleriyle Üretilmiş Domateste Tüketicilerin Dikkate Aldığı Özelliklerin Karşılaştırmalı Analizi*, XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Isparta.
- Barlas S, Örmeci Kart, MÇ, Kınıklı F, Işın Ş (2019). *İzmir İli Menderes İlçesinde Kesme Çiçek Üreticilerinin Üretim Kararlarını Etkileyen Faktörler*. *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 50 (3): 231-238.
- BİSAM, (2020). "Açlık ve Yoksulluk Sınırı Aralık 2019 Dönem Raporu", <http://birlesikmetalis.org/index.php/tr/guncel/basin-aciklamasi/1377-acilik-ve-yoksulluk-siniri-aralik-2019-donem-raporu> (Erişim tarihi: 25.01.2020).
- Cooper, R. N., (2008). *Global imbalances: globalization, demography, and sustainability*, *Journal of Economic Perspectives*, 22(3), 94 p.
- Çolak, Ö. F. ve Öztürkler, H., (2012). *Tasarrufun belirleyicileri: Küresel tasarruf eğiliminde değişim ve Türkiye'de hanehalkı tasarruf eğiliminin analizi*. *Bankacılar Dergisi*, 82, 3-44 s.
- Değer, H. C., Özder, U., Kınıklı, F., Yercan, M., (2020). *Muğla İlinde Üreticilerin Domates Pazarlaması Üzerine Kooperatifleşme Eğilimlerinin Belirlenmesi*. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 26(2): 121-129.
- DPT, (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> (Erişim tarihi: 31.05.2020).
- Engindeniz, S., Öztürk Coşar, G., Yücel Engindeniz, D., Bayraktar, Ö.V., Yürük, E., Özçingirak, G., (2018). *Manisa İlinde Tarımsal Yatırım Olanaklarının Değerlendirilmesi, Geçmişten Günümüze Manisa* (Edit. İ.M.Çağlar, F. Çiftçioğlu, Z.Ustaoglu), *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi, Manisa*, s.2233-2254.
- Engindeniz, S., Öztürk, G., Aydın Can, B., Ünal, M., Yücel Engindeniz, D., (2017). *İzmir de Sulanabilir Arazilerde Münavebeye Giren Ürünlerin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi*, V. Uluslararası Katılımlı Toprak ve Su Kaynakları Kongresi, 12-15 Eylül 2017, Kırklareli, s.782-793.
- Gonosa, A., Bargissa, B. and Tesfay, K., (2020). *Factors' affecting the motives of rural households' saving behavior in north bench district, bench maji zone of southern Ethiopia*, *International Journal of Agricultural Science, Research and Technology in Extension and Education Systems*, 10(2): 93-101 p.

- İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, (2019). “2019 Yılı Brifingi” [https://izmir.tarimorman.gov.tr/Belgeler/%C4%B0l%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BCl%C4%9F%C3%BC%20Brifing.pdf](https://izmir.tarimorman.gov.tr/Belgeler/%C4%B0l%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BCrl%C3%BCl%C4%9F%C3%BC%20Brifing.pdf) (Erişim tarihi: 11 Kasım 2020).
- İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, “2018 Yılı İlçe Kartları kayıtları”.
- İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, “2018 Yılı Tarımsal Yapı ve Maliyetler” <https://izmir.tarimorman.gov.tr/Menu/90/2018-Yili> (Erişim tarihi: 7 Temmuz 2019).
- Kaya, N., Çoker, S., Kınıklı, F., Yercan, M., (2019). Çiftçilerin Kooperatifçiliğe Bakış Açılırları Üzerine Bir Araştırma: Ağrı ve Eskişehir İller Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25(2): 219-230.
- Kesbiç, C. Y. & Tandoğan, A. (2016). Büyükşehir Manisa İli Hanehalklarının Tüketim Harcamaları ve Gelir-Harcama Analizi: Manisa İli Tüketici Profili. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (616), 23-38
- Kınıklı, F. and Yercan, M. (2017). Evaluating Member Satisfaction in Agricultural Cooperatives: A Case of Dairy Cooperatives in Izmir Province. *Works of the Faculty of Agriculture and Food Sciences. University of Sarajevo. Vol. LXII. No. 67/2: 557-567.*
- Louviere, J., J., Flynn, T., N. and Marley, A., A., J., (2012). *Best-Worst Scaling: Theory, methods and Applications*, Manuscript, University of Technology, Sydney.
- Nadeem, M. Y., Shoukat, A. and Abdullah, M., (2021). household savings behavior in rural and urban areas in Punjab, Pakistan, *Ilkogretim Online*, 20(5): 2951-2960 p.
- Newbold, P., (1995). *Statistics for Business and Economics*, Prentice-Hall International, New Jersey, 867 p.
- Odoh, N. E., Nwibo, S. U., Eze, A. V., and Igwe, E. O., (2020). Farmers income and savings pattern in Benue State, Nigeria, *Journal of Agricultural Extension*, 24(1): 128-137 p.
- Örmeci Kart, M. Ç., Engindeniz, S., Kınıklı, F., Yücel Engindeniz, D., (2022). Covid-19 Salgınının Gençlerin Gıda Tüketim Davranışları Üzerine Etkilerinin Analizi: İzmir İli Örneği. *Journal of World of Turks – ZfWT*, 14(2):313-326.
- Özdemir, Y., Kınıklı, F., Engindeniz, S., (2022). Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Hayvancılık Desteklerinden Yararlanma ve Memnuniyet Düzeyinin Saptanması: Balıkesir İli Gönen İlçesi Örneği. *ADÜ Ziraat Derg.*, 19(1):1-10.
- Pehlivanoğlu, F. & Narman, Z. (2018). Kocaeli Üniversitesi Öğrencilerinin Fakülteler Bazında Gelir-Tüketim İlişkisinin Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 103-115.
- Pektaş Erdem, B., (2017). *Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarını Etkileyen Faktörler*, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Sayı 243 s.
- Sancak, E. ve Demirci, N., (2012). Ulusal Tasarruflar Ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2):159-198.
- Şengür, M. ve Taban, S., (2016). Türkiye’de hanehalkı tasarruflarının gelir dışındaki belirleyicileri, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3 (1):29-53 s.
- TÜİK, (2021). “Makro ekonomik göstergeler cari fiyatlarla 2009-2020” [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kurumsal-Sektor-Hesaplari-2020-\(Erişim tarihi: 06 Aralık 2021\)](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kurumsal-Sektor-Hesaplari-2020-(Erişim tarihi: 06 Aralık 2021)).
- TÜRK-İŞ, (2019). “Kasım 2019 Açlık ve Yoksulluk Sınırı”, <https://www.turkis.org.tr/wp-content/uploads/2021/10/9b1n5bkcpo4g-pdf-1.pdf> (Erişim tarihi: 20.01.2020).
- Uluyol, O. (2019). Akademisyenlerin Tasarruf Yapma Ve Tasarrufları Değerlendirme Eğilimleri: Türkiye Uygulaması . *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 739-768.
- Zengin, S., Yüksel, S. ve Kartal M. T., (2018). Türkiye’deki düşük hanehalkı tasarrufuna neden olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *Journal of Yaşar University*, 13(49): 86-100 s.